Slaap en slaapstoornissen

Verder kijken dan slapeloosheid

Ron Tijdens
GZ-Psycholoog – Somnoloog

Saskia Bouwkamp
Psycholoog - Somnoloog

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

www.sein.nl

1

- Welkom
- Inleiding Slaap
- Slaapklachten en onderzoek
- International Classification of Sleep Disorders
- Klinische Hoofdgroepen
- Beslisboom

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

2

Inleiding Slaap

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

3

Waarom slapen we?

- Omdat je anders letterlijk niet goed meer kunt nadenken
- Omdat je lichaam moet opladen en herstellen
- Omdat je brein 's nachts de boel opruimt
- Omdat je herinneringen worden opgeslagen terwijl je slaapt
- Omdat je emoties anders alle kanten op vliegen
- Omdat je zonder slaap gewoon ziek wordt

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

4

Hoe slapen we?

We slapen op basis van twee processen:

- **Slaapdruk (Proces S)**
  Neemt toe naarmate je langer wakker bent
  → hoe langer wakker, hoe groter de drang om te slapen
- **Biologische klok (Proces C)**
  Stuurt *wanneer* je slaperig wordt
  → melatonine stijgt in de avond, daalt in de ochtend
- **Slaap ontstaat als beide samenkomen**
  → hoge slaapdruk + "juiste" circadiane timing

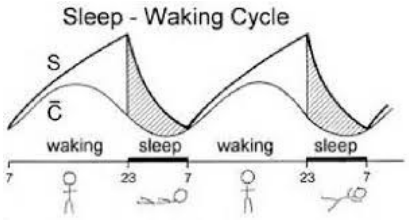

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

5

Drie soorten slaap

Indeling op basis van frequentie en vorm van hersengolven (hypnogram)

- Wakker
- Lichte slaap (stadia 1 en 2)
- Diepe slaap (Slow wave sleep)
- Droomslaap (REM)

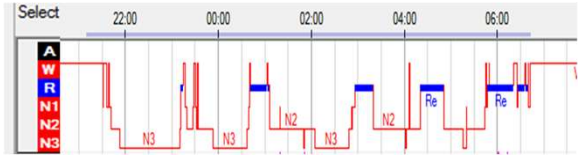

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

6

Slaap per leeftijdsfase

Slaaparchitectuur per levensfase (minuten per nacht)

Levensfase	Totale slaap	Lichte slaap	Diepe slaap	Droomslaap (REM)
Zuigeling	960 min (16u)	480 min	160 min	320 min
Kind (6–12 jr)	600 min (10u)	300 min	150 min	150 min
Volwassene	420 min (7u)	210 min	90 min	120 min
Oudere	360 min (6u)	220 min	50 min	90 min

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

7

- De slaap wordt letterlijk minder diep naarmate we ouder worden.
- Een gevolg is meer waak momenten tijdens de nacht.

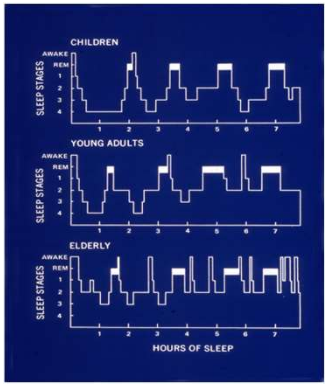

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

8

Normale slaap

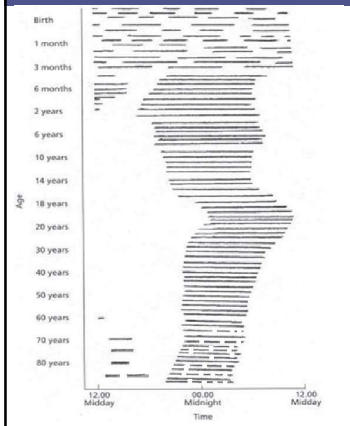

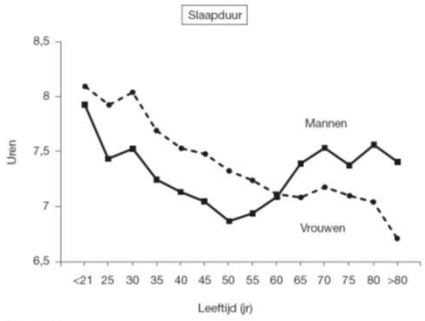

Figuur 12.1
Slaapduur bij mannen en vrouwen.

9

Slaapklachten

10

Slaapklachten

Nacht

- Moeite met in slaap vallen
- Vaak wakker worden in de nacht
- Verslapen – te laat komen op werk of studie
- Overdag in slaap vallen bij het tv kijken
- Overdag in slaap vallen bij autorijden.

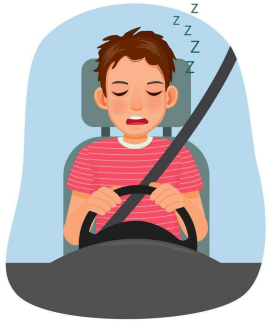

11

Gevolgen slaapklachten

- Vermoeidheid
- Concentratieverlies
- Prikkelbaarheid
- Somberheid
- Vergeetachtigheid
- Hoofdpijn
- Stress
- Lusteloosheid
- Slechtere weerstand
- Fouten

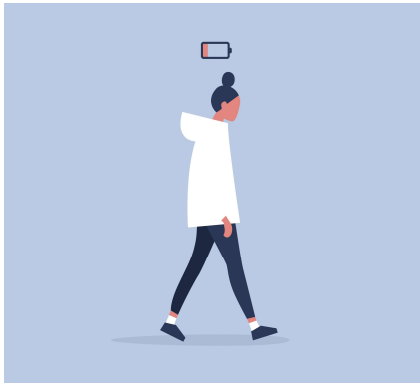

12

Het ontstaan van slaapklachten

- **Ongeveer 1 op de 4 à 5 Nederlanders heeft slaapproblemen**
  Variërend van inslaapproblemen tot doorslaapproblemen (Volksgezondheid en Zorginfo)
- **Ongeveer 1 op de 10 heeft chronische slapeloosheid**
  Klachten passend bij een insomniastoornis volgens klinische criteria (NHG)
- **Slechts een deel van deze groep zoekt hulp bij de huisarts**
  Veel mensen blijven zelf proberen hun slaap te verbeteren (NHG)
- **Minder dan de helft meldt zich daadwerkelijk in de spreekkamer**
  Waardoor een groot deel van de problematiek onder de radar blijft (Volksgezondheid en Zorginfo)

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

13

Slaapcentrum SEIN

Intake bij arts-somnoloog

Anamnese

- Aard van de klacht: inslapen / doorslapen / te vroeg wakker
- Duur en beloop van de klachten
- Slaappatroon (bedtijden, ritme, dutjes)
- Uitlokkende en onderhoudende factoren (stress, gedrag)
- Middelengebruik (cafeïne, alcohol, medicatie)
- Impact overdag (vermoeidheid, functioneren)

Tractus

Algemeen – BMI, vermoeidheid, somatiek, medicatie, pijn

KNO – snurken, neusobstructie

Pulmonaal – ademhaling, apneus

Cardiaal – ritme, hartfalen

Neurologisch – dementie, dystonie, epilepsie

Psychisch – stemming, angst, stress

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

14

Slaaponderzoek

Polysomnografie

Ambulante of klinisch
Soms met video

Vragenlijsten: slaapgedrag, stemming

Actigrafie

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

15

Resultaten - MDO

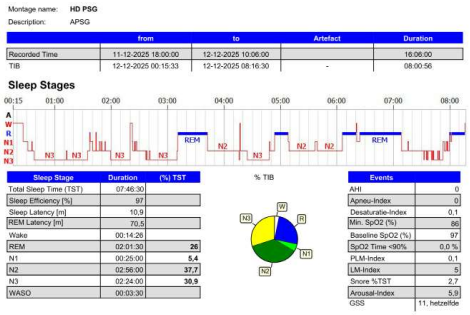
Montage name: HD PSG
Description: APSG

	from	to	Artefact	Duration
Recorded Time	11-12-2025 18:00:00	12-12-2025 10:06:00		16:06:00
TIB	12-12-2025 00:15:33	12-12-2025 08:16:30	-	08:00:56

Sleep Stages

Sleep Stage	Duration	(%) TST
Total Sleep Time (TST)	07:46:30	
Sleep Efficiency [%]	97	
Sleep Latency [m]	10,9	
REM Latency [m]	70,5	
Wake	00:14:26	
REM	02:01:30	26
N1	00:25:00	5,4
N2	02:56:00	37,7
N3	02:24:00	30,9
WASO	00:03:30	

% TIB

Events	
AHI	0
Apneu-Index	0
Desaturatie-Index	0,1
Min. SpO2 (%)	86
Baseline SpO2 (%)	97
SpO2 Time <90%	0,0 %
PLM-Index	0,1
LM-Index	5
Snore %TST	2,7
Arousal-Index	5,9
GSS	11; heitzeflde

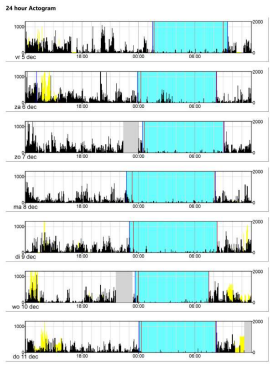

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

16

Classificatie methoden

ICD-10
- Standaard

DSM-5
- Met name binnen de GGZ
- Focus op psychiatrische diagnostiek en comorbiditeit

International Classification of Sleep Disorders
- Gebruikt in (tertiaire) slaapcentra
- Combineert kliniek met objectieve diagnostiek (PSG, MSLT, etc.)

International Classification of Sleep Disorders

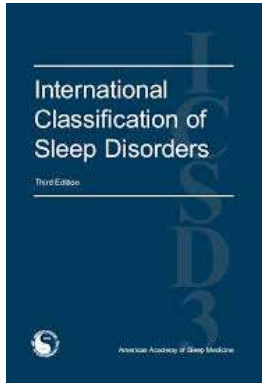

Slaapstoornissen

Onderverdeling volgens ICSD-3-TR:

- Insomnia
- Sleep-related breathing disorders
- Sleep-related movement disorders
- Parasomnias
- Circadian Rhythm Sleep Disorders
- Hypersomnias
- Sleep disorders associated with conditions classifiable elsewhere

Insomnie

Chronische Insomnie

Domein	Criterium
Nachtklachten	Moeite met inslapen, doorslapen en/of te vroeg ontwaken
Frequentie	≥ 3 nachten per week
Duur	≥ 3 maanden
Dagklachten	Vermoeidheid, niet uitgerust wakker worden, slaperigheid, concentratieproblemen, prikkelbaarheid
Functionele impact	Beperkingen in functioneren overdag (werk, sociaal, cognitief)
Omstandigheden	Klachten treden op ondanks voldoende gelegenheid om te slapen
Uitsluiting	Niet beter verklaard door andere slaapstoornis, middelengebruik of somatische/psychiatrische aandoening

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

21

Verklaringsmodel Insomnie

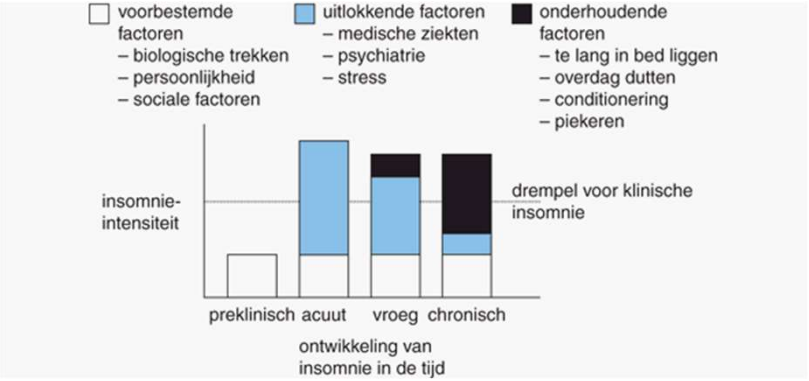

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

22

Herziening NHG-Standaard Slaapproblemen

Belangrijkste aandachtspunten

- Neem bij aanhoudende slapeloosheid een uitgebreide anamnese af om de context te leren kennen waarin de slapeloosheid is ontstaan en in stand blijft. Dit biedt aanknopingspunten voor het beleid.
- Behandel slapeloosheid niet-medicamenteus. Geef voorlichting en advies over slaap en gezonde slaapgewoonten. Bij aanhoudende slapeloosheid is er een indicatie voor gedragsmatige behandeling.
- Kies in overleg met de patiënt voor een passende, zo licht mogelijke aanpak voor gedragsmatige behandeling. De meeste patiënten zijn goed te helpen binnen het sociale domein (zelfhulp, groepscursus) of in de eerste lijn.
- Bied patiënten die individuele begeleiding nodig hebben gedragsmatige behandeling aan in de huisartsenpraktijk. Bijvoorbeeld onder begeleiding van POH-ggz. Alternatief hiervoor is verwijzing naar slaapoefentherapeut.
- Geef psychische klachten en slapeloosheid beide aandacht in het beleid, vanwege de sterke wisselwerking hiertussen.

Ga naar de NHG-Standaard

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

23

Interventies CGTi

- Cognitieve Gedragstherapie voor Insomnie
- Psychoeducatie: Uitleg over gezonde slaap en handig slaapgedrag (deze bijeenkomst)
- Slaapefficiëntie (>85% van tijd in bed slapen)
- Stimuluscontrole (bij waak uit de slaapkamer)
- Slaaprestrictie (max. 6 à 6,5 uur in bed)
- Slaap bevorderende adviezen/ slaaphygiëne

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

24

Arousal Model

Type arousal	Kenmerken	Voorbeelden	Aangrijpingspunt interventie
Fysiologisch	Verhoogde lichamelijke activatie, verhoogde sympathische tonus	Spierspanning, verhoogde hartslag, rusteloosheid	Lichaam: ontspanning (Jacobson, progressieve relaxatie), ademregulatie
Emotioneel	Verhoogde limbische activatie, affectieve lading	Angst, stress, trauma, piekeren met emotionele lading	Emotie/regulatie: mindfulness, acceptatie, verwerking
Cognitief	Overmatige mentale activiteit, verhoogde informatieverwerking	ADHD, ASS, NAH, piekeren, analyseren	Cortex/aandacht: meditatie, aandachtstraining, cognitieve technieken

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

25

Benzodiazepines onderdrukken Diepe Slaap

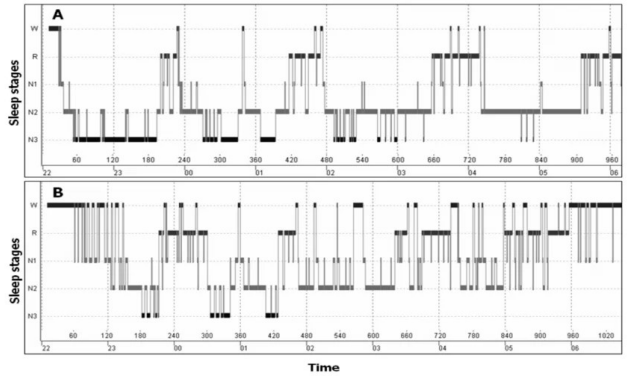

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

26

Ademhalingsgerelateerde slaapstoornissen

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

27

Drie Hoofdgroepen

- Obstructieve slaapapneu (OSA) — OSA = mechanisch probleem
- Centrale slaapapneu (CSA) — CSA = regulatieprobleem
- Obesitas hypoventilatie (OHS) — OHS = ventilatieprobleem

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

28

Diagnostiek

Apneu-Hypopneu Index (AHI) = aantal apneus + hypopneus per uur slaap

- **Ernst OSA op basis van AHI:**
  - ≥ 5 → *licht*
  - ≥ 15 → *matig*
  - ≥ 30 → *ernstig*

Definities

- **Hypopneu**
  ≥ 30% reductie in airflow + ≥ 3–4% desaturatie of arousal
- **Positionele OSA**
  AHI in rugligging ≥ 2× hoger dan in zijligging

Centrale slaapapneu (CSA)

- ≥ 50% van de events **centraal** (geen ademarbeid)
- Verstoring van ademhalingssturing (bijv. Cheyne-Stokes)

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

29

Obstructief Slaapapneu

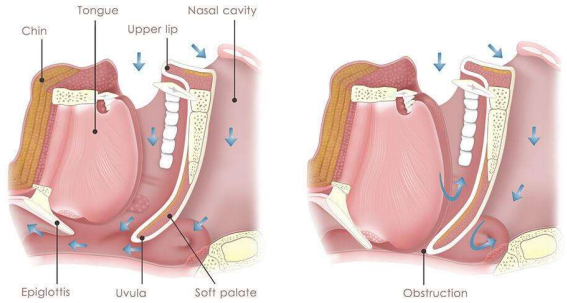

Open airway during sleep

Sleep apnea present with obstruction

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

30

Apneu vs Hypopnea

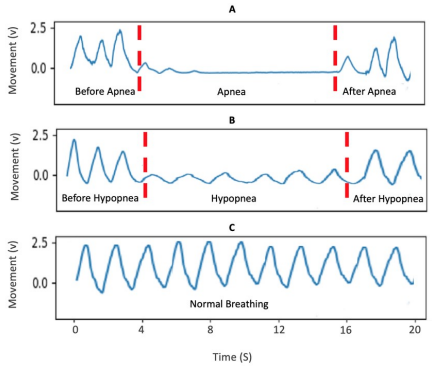

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

31

OSA en Slaapcontinuïteit

- Een ademstop leidt tot stikreactie en zuurstofdaling die het lichaam ondervangt door de spiertonus te verhogen **(adrenaline stijgt)**.
- Slaapduur:
  - Patiënten worden wakkerder of helemaal wakker.
- Slaapkwaliteit:
  - De wekreacties (**arousals**) verstoren de diepe slaap -> je komt in lichte slaap of wordt wakker.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

32

OSA en Slaapcontinuïteit

- OSA verstoort de slaapcontinuïteit (de slaapduur en slaapkwaliteit).
- Weergegeven door middel van een hypnogram.

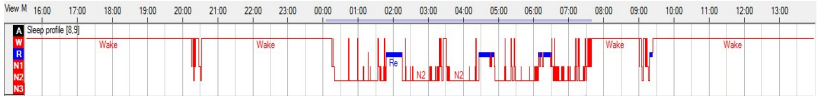

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

33

Naast OSA soms ook andere slaapstoornissen

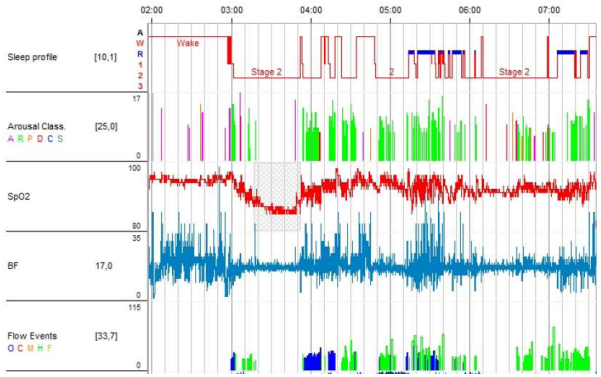

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

34

OSA en Energiemetabolisme

Gestoorde slaap beïnvloedt energiemetabolisme door een verminderde slaapduur en slaapkwaliteit.

Slaapduur:

- Slaapdeprivatie (4 – 6 uur): leidt tot een verminderde glucosetolerantie en toegenomen insulineresistentie.

Slaapkwaliteit:

- Met onderdrukken van Diepe Slaap (Slow Wave Sleep) heeft hetzelfde effect. Effect benzodiazepines!!!

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

35

OSA en imuunsysteem

Goede slaap werkt immuniteitsverhogend en is belangrijk voor het herstel van het lichaam.

Tijdens slaap worden twee stresssystemen onderdrukt:

- HPA-as (hypothalamus – pituitary – adreanal)
- Sympatisch zenuwstelsel
- Cortisol, adrenaline, noradrenaline ↓
- Groeihormoon, prolactine en melatonine ↑
- Cortisol onderdrukt de werking van ontstekingsremmende cytokines
- Groeihormoon stimuleert de werking van ontstekingsremmende cytokines
- Tijdens SWS worden de anti-inflammatoire hormonen onderdrukt.
- Conclusie: als je beter slaapt wordt je minder snel ziek!

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

36

Gevolgen OSA

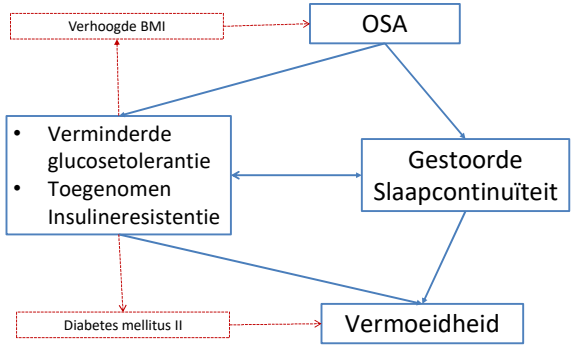

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

37

OSA bij Vrouwen

- Vrouw, 52 jaar
- Heeft sinds haar 47 moeite met in- en doorslapen. Ze gaat om 22:30 uur naar bed en staat om 07:00 uur. Ze schat 6 uur te slapen. Ze wordt vermoeid wakker en heeft stemmingsklachten.
- De huisarts heeft haar Zolpidem voorgeschreven en naar de POH-GGZ doorverwezen voor de stemmingsklachten. De Zolpidem bevordert het in slaap vallen. Ze blijft 's nachts om de 1,5 uur wakker worden.
- POH denkt dat mevrouw slaapproblemen heeft omdat haar kinderen het huis uit zijn. Empty nest syndroom.
- Na 5 maanden Zolpidem gebruik meldt mevrouw zich weer bij de huisarts met dezelfde klachten. Ze wordt doorverwezen naar een slaapcentrum.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

38

Casus

- Slaapduur is post-menopause gemiddeld 6,5 uur.
- Door 8,5 uur in bed te liggen, ligt mevrouw ook 2 uur wakker.
- Het inkorten van de bedtijden naar 23:00 – 06:30 is bevorderend voor het in slaap vallen, maar pt blijft om de 1,5 uur wakker worden.

- Mevrouw wordt weer ingebracht in het MDO.
- Daar kijken de artsen nog eens goed naar de rapportage.
- AHI = 7, maar REM-AHI = 24.
- Beleid: APAP.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

39

Casus COMISA

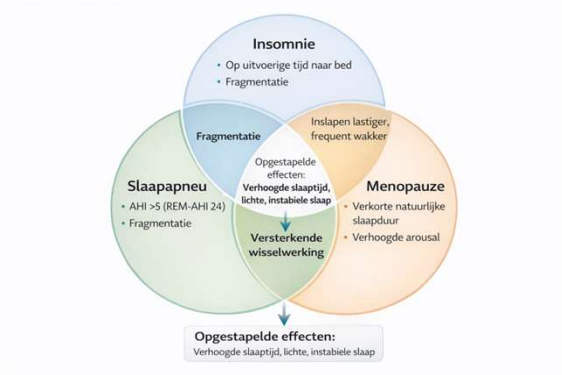

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

40

Centraal Slaapapneu

Etiologie
- Instabiele ademregulatie (verhoogde loop gain)
- Hartfalen (Cheyne–Stokes ademhaling)
- Neurologische aandoeningen (hersenstam)
- Gebruik van opioïden / sedativa
- Hoogte (hypoxie-gedreven instabiliteit)

Diagnostiek / beleid (kort)
- PSG: centrale events zonder respiratoire inspanning
- Overweeg cardiale evaluatie / medicatie-anamnese
- Behandeling: onderliggende oorzaak, CPAP/ASV (contextafhankelijk), evt. zuurstof

Symptomen
- Nachtelijk ontwaken, onrustige slaap
- Periodieke ademhaling (vaak door partner opgemerkt)
- Minder prominent snurken dan bij OSA
- Niet uitgerust wakker worden
- Slaperigheid overdag

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

41

Obesitas Hypoventilatie

Etiologie
- Ernstige obesitas → verhoogde ademarbeid en verminderde thoracale compliantie
- Hypoventilatie met chronische CO_2-retentie
- Vaak combinatie met obstructieve slaapapneu
- Verminderde ventilatoire drive

Symptomen
- Ernstige slaperigheid overdag
- Dyspneu / inspanningsbeperking
- Ochtendhoofdpijn
- Niet uitgerust wakker worden
- Tekenen van chronische hypoventilatie

Diagnostiek

PSG met **nachtelijke CO_2-meting** (transcutaan)

Bloedgasanalyse: hypercapnie (↑ pCO_2)

Verhoogd **bicarbonaat** als teken van chronische compensatie

Behandeling (kort)

NIV (BiPAP) eerste keus

Gewichtsreductie (essentieel)

Behandeling van eventuele OSA-component

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

42

Slaapgerelateerde Bewegingstoornissen

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

43

Restless Legs Syndrome

Diagnostische criteria

- Een onweerstaanbare drang om de benen te bewegen, meestal vergezeld van of veroorzaakt door onaangename en onplezierige sensaties in de benen.
- De drang om te bewegen of de onplezierige sensaties beginnen of worden heviger gedurende periodes van rust of inactiviteit.
- De drang om te bewegen of de onplezierige sensaties worden geheel of gedeeltelijk verlicht door beweging.
- De drang om te bewegen of de onplezierige sensaties zijn ‘s avonds of ‘s nachts erger dan overdag of treden alleen ‘s avonds of ‘s nachts op.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

44

Restless Legs Syndrome

- Ondersteunende criteria:
  - De aanwezigheid van Periodic Limb Movements Disorder (periodische beenbewegingen tijdens slaap).
  - Een positieve reactie op dopaminerge behandeling.
  - RLS heeft een familiair component.
- Relatie RLS / PLMD:
  - 80-90 % van de RLS patiënten heeft ook PLMD.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

45

RLS / PLMD

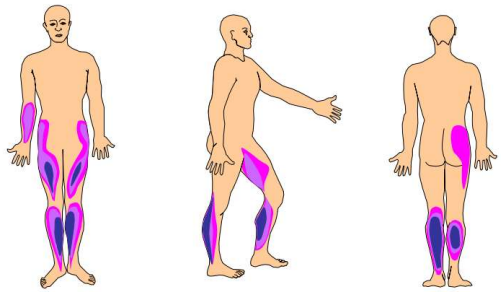

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

46

RLS / PLMD

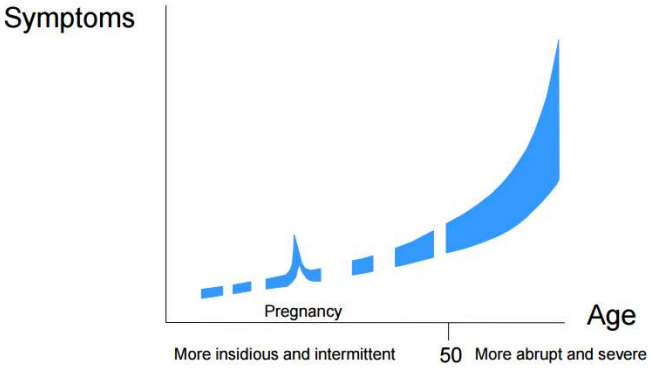

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

47

RLS / PLMD

- De pathofysiologie van RLS / PLMD is complex en nog niet helemaal verklaard.
- Drie componenten die in ieder geval een belangrijke rol spelen:
  - Dopaminerge disfunctie
  - Gestoorde ijzerhomeostase
  - Genetische factoren

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

48

RLS / PLMD

Medicamenteuze behandeling:

De voorkeursrichting is nu **ijzer corrigeren indien ijzerstatus laag is** en daarnaast **gabapentinoïden (gabapentine of pregabaline)** als eerste farmacologische keuze.

De recente AASM-richtlijn is hierin vrij duidelijk: **dopamine-agonisten (pramipexol, ropinirol, rotigotine zijn niet langer standaard eerste keus** bij volwassenen met RLS, vooral vanwege **augmentatie** op langere termijn en ook zorgen over impulscontrolestoornissen.

RLS/PLMD inducerende medicatie:

- Tricyclische antidepressiva (TCA's)
- Serotonine-heropnameremmers (SSRI's)
- Neuroleptica/antipsychotica
- Lithium (bij een bipolaire stoornis)
- Stimulantia (methylfenidaat, dexamfetamine)

Samenvatting

- RLS / PLMD neemt toe naarmate de leeftijd toeneemt. Sommige onderzoeken spreken over zelfs 10% van de bevolking boven de 50.
- Er is een circadiaan effect in RLS en PLMD.
- Psychofarmaca kunnen de frequentie van de PLMs doen toenemen.
- Stress kan de RLS / PLMD doen verergeren.
- Door PLMs kan er sprake zijn van pseudo-ademhalingsevents tijdens de slaap.

Parasomnia

Wat is een parasomnia?

Er zijn veel vormen van nachtelijk gedrag tijdens het slapen, bijvoorbeeld: praten, slaapwandelen, schreeuwen, eten.

Parasomnias zijn "**ongewenste fysieke gebeurtenissen of ervaringen die optreden bij overgang naar slaap, tijdens slaap, of bij arousal uit slaap".**

Hoe vaak komt dit voor?

- 30–40% kinderen in basisschoolleeftijd
- De meesten 'groeien er overheen' in de pubertijd
- 5% van de volwassenen heeft nachtelijke gedrag

Er is een verschil tussen een parasomnie en een parasomniestoornis.

Nachtelijk gedrag = Instinctief gedrag

- Een functie van slapen is het opnieuw afspelen van gedragsscripts (geheugentraining).
- Het nachtelijk gedrag lijkt doelgericht (lopen, grijpen, duwen, vluchten), maar is dat niet cognitief, wel evolutionair-programmatisch.
- Actief zijn vooral: defensieve schema's (vluchten, afweren) exploratief gedrag (rondlopen, openen) routinepatronen (trap af, deur door)
- Dat zijn: laag-niveau gedragsmodules opgeslagen in subcorticale circuits normaal onderdrukt door frontale controle.
- Tijdens parasomnia: de rem is eraf, niet het gaspedaal erop.

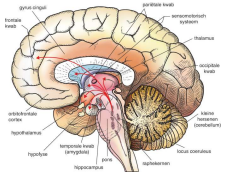

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

53

Onderverdeling: NREM vs. REM parasomnie

- Bij NREM-parasomnie ontwaken de hersenen niet als geheel, maar in patches. Wat typisch actief wordt: thalamus (sensorische gating deels open) basal ganglia (motorprogramma's) en het limbisch systeem (emotionele valentie).
- Wat inactief blijft: prefrontale cortex, mediale frontale inhibitie, zelfreflectie / intentionaliteit. Resultaat: beweging zonder bewust plan

- Bij REM-parasomnie is het bewustzijn volledig droomactief, maar valt de normale REM-atonia weg. Limbisch systeem en visuele associatiecortex zijn actief, met intacte narratieve droominhoud.
- Door falende hersenstam-inhibitie (REM-atonia) worden motorprogramma's niet onderdrukt. Resultaat: doelgericht gedrag dat de droom uitvoert.

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

54

NREM - Parasomnie

Diagnose	Kernkenmerken	Typisch slaapstadium	Klinische notities
Confusional arousals	Verward ontwaken, traag denken, slechte oriëntatie	Diepe NREM (N3, SWS)	Vaak amnesie; geen ambulant gedrag
Sleepwalking (somnambulisme)	Complex motorisch gedrag, lopen, handelen	Diepe NREM (N3)	Weinig respons op aanspreken; vaak amnesie
Sleep terrors (pavor nocturnus)	Schreeuwen, paniek, sterke autonome activatie	Diepe NREM (N3)	Moeilijk wekbaar; geen droomherinnering
Sleep-related eating disorder (SRED)	Onbewust eten tijdens de nacht	NREM-arousal	Kan samengaan met somnambulisme
Sexsomnia	Seksueel gedrag tijdens slaap	NREM-arousal	Forensisch relevant; vaak amnesie
Parasomnia overlap disorder (NREM-dominant)	Combinatie NREM- en REM-kenmerken	Overwegend NREM	Zeldzaam; gemengd beeld

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

55

Slaapwandelen kan gevaarlijk zijn

Oosterhout: slaapwandelaar overleden na val van balkon

RTL Nieuws

Slaapwandelen is een nachtmerrie voor partners: 'Mijn vrouw brak haar rug'

Valerie van Oost · 13 maart 2020 · Aangepast: 13 maart 2020

Midden in de nacht wakker worden van een partner die door het huis spookt en onverstaanbare dingen zegt. Warner (58) weet daar alles van: zijn vrouw slaapwandelt en dat is voor hen allebei soms zwaar. "De ene nacht staat ze in de keuken en zet ze tal van keren de magnetron aan en uit. Maar een andere keer sluit ze zich bijvoorbeeld op in de badkamer en moet ik de deur openbreken met een schroevendraaier."

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

56

REM Parasomnia

Diagnose	Kernkenmerken	Typisch slaapstadium	Klinische notities
REM sleep behavior disorder (RBD)	Dream-enactment door verlies REM-atonia	REM (laat in de nacht)	Sterke droomherinnering; assoc. met α-synucleinopathieën
Nightmare disorder	Recidiverende dysforische dromen	REM	Helder ontwaken; goede droomherinnering
Recurrent isolated sleep paralysis	Atonie bij inslapen of ontwaken	REM-waakovergang	Vaak met hypnagogische hallucinaties
REM sleep without atonia (RSWA)	EMG-activiteit in REM zonder gedrag	REM	PSG-bevinding; kan prodromaal zijn voor RBD
Parasomnia overlap disorder (REM-dominant)	Zowel REM- als NREM-fenomenen	Overwegend REM	Klinisch complex beeld

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

57

REM sleep behavior disorder (RBD)

Klinisch

Dream-enactment:
slaan, schoppen, roepen
vaak letsel bij patiënt of bedpartner

Episoden vooral in **tweede helft van de nacht**

Goede droomherinnering

Meestal volledig wekbaar tijdens episode

Polysomnografie (PSG + video)

Diagnostisch criterium (ICSD-3):
REM sleep without atonia (RSWA)

Objectief gemeten als:
Toegenomen **tonische EMG-activiteit** tijdens REM (kin / submentaal)

Toegenomen **fasische EMG-activiteit** (vaak in armen/benen)

Video-PSG: Beweging tijdens REM

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

58

REM sleep behavior disorder (RBD)

RBD als prodromaal teken

- Idiopathisch RBD = **hoog risico** op neurodegeneratie
- Longitudinale studies:
  - ± **70–90%** ontwikkelt binnen 10–15 jaar:
    - Parkinson
    - Dementie met Lewy bodies
    - Multipele systeematrofie

Onderliggende neuropathologie

- **α-synucleinopathie**
- Aantasting van hersenstamkernen die REM-atonia reguleren:
  - Sublaterodorsale nucleus (SLD)
  - Ventromediale medulla
- Ontregeling van REM-motorinhibitie → gedrag "lekt door"

Klinische implicaties

- RBD ≠ onschuldige parasomnie

Reden voor:

- Neurologische follow-up
- Counseling patiënt & partner
- Vroege herkenning van Parkinson-spectrum

Praktisch

- Veiligheidsmaatregelen essentieel

Medicamenteus:

- Melatonine (eerste keus)
- Clonazepam (selectief)

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

59

Overige vormen van Parasomnie

Diagnose	Kernkenmerken	Slaap-waakfase	Klinische notities
Exploding head syndrome	Plots "knal"-geluid bij inslapen/ontwaken	Overgang slaap–waak	Goedaardig, vaak angstwekkend
Sleep-related hallucinations	Levensechte hallucinaties	Hypnagogisch / hypnopompisch	Komt ook voor buiten narcolepsie
Sleep enuresis	Onvrijwillig urineren tijdens slaap	Meestal NREM	Bij kinderen vaak fysiologisch
Sleep talking (somniloquy)	Spreken tijdens slaap	NREM én REM	Geïsoleerd symptoom, meestal onschuldig
Parasomnia due to medical disorder	Parasomnia-achtig gedrag	Variabel	Denk aan epilepsie, neurodegeneratie
Parasomnia due to substance/medication	Door medicatie of middelen	Variabel	Antidepressiva, alcohol, hypnotica
Parasomnia, unspecified	Niet nader gespecificeerd	–	Restcategorie

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

60

Klinische implicaties en behandeling

Parasomnia is niet te genezen!

Een hard-ware probleem, geen software probleem.

Naar de psycholoog: psychoeducatie en inzicht in luxerende factoren. Adviezen omtrent mentale hygiene (over- en onderprikkeling vermijden) en slaaphygiene. Lamp met bewegingsensor wordt vaak geadviseerd.

Niet alleen 'negatieve stress' versterkt maar ook 'positieve stress'.

Psychopathologie kan versterkend werken. 'Mentale onrust' zorgt voor micro arousals. Hierdoor wordt de nachtslaap instabieler en kan in dit geval het nachtelijk gedrag toenemen. Bijvoorbeeld PTSS vergroot arousal-instabiliteit en daarmee ook de parasomnie.

Indicatie afhankelijk medicatie: Melatonine of Clonazepam (0,5 mg).

Circadiane Ritmiekstoornissen

Klachten die wijzen op ritmiek

- Moeite met inslapen op "normale" tijden
- Wél goed slapen bij eigen ritme (bijv. weekend/vakantie)
- Vroeg of juist laat spontaan wakker worden
- Niet passend bij sociale verplichtingen
- Grote verschillen tussen werk- en vrije dagen("social jetlag")
- Slaapkwaliteit vaak normaal, maar timing verkeerd

- Vertraagde slaapfase (DSPS)→ laat inslapen, laat opstaan
- Vervroegde slaapfase (ASPS)→ vroeg slaperig, vroeg wakker
- Onregelmatig slaap-waakritme→ gefragmenteerd patroon
- Non-24-uurs ritme→ vaak bij ASS

Belangrijke context

- Neurobiologische ontwikkelingsstoornissen→ ADHD / ASS: vertraagde melatonine-aanmaak
- Externe factoren→ lichtblootstelling, gedrag, zomer-/wintertijd
- Vitamine D speelt mogelijk een rol in ritmeregulatie

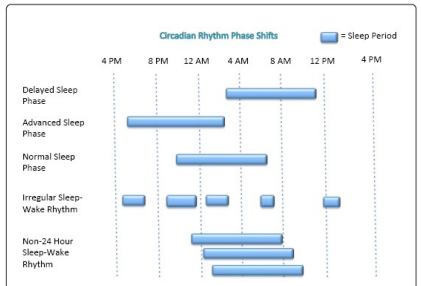

Figure 3: Circadian rhythm phase shifts associated with medically recognized circadian rhythm sleep disorders.

Actigrafie

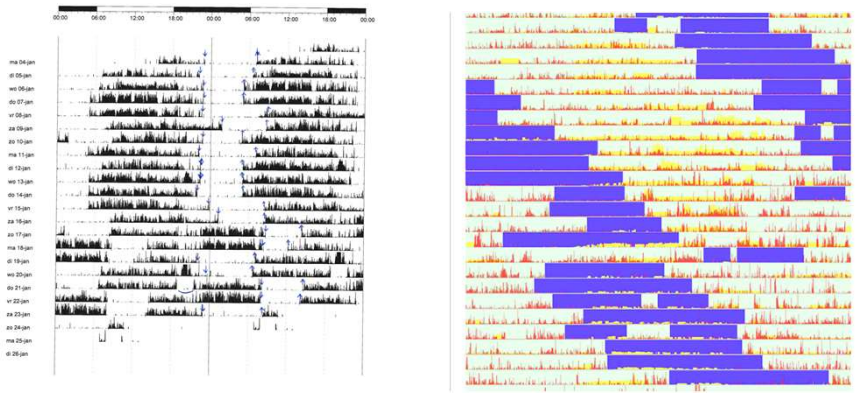

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

65

Melatonine

Diagnostiek

- Actigrafie → objectief slaap-waakritme
- DLMO (Dim Light Melatonin Onset) → fasebepaling
- Vitamine D

Behandeling

- Chronotherapie (timing is alles)→ licht, gedrag, ritmeverschuiving
- Melatonine→ ± 0,5 mg, ~2-3 uur vóór DLMO

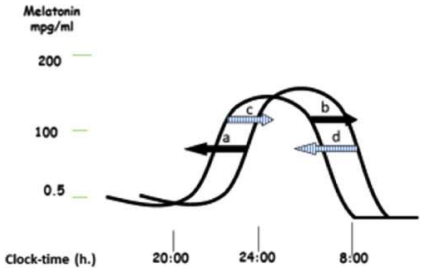

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

66

Hypersomnolentie

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

67

Hypersomnolentie

- Excessieve slaperigheid overdag (EDS)
- Onbedwingbare slaapneiging, ook bij voldoende slaaptijd
- Onverfrissende slaap
- Patiënt wordt moe wakker ondanks “genoeg” slapen
- Slaapaanvallen / indutmomenten
- Passief (lezen, tv), soms ook actief
- Differentiaaldiagnose is breed→ slaaptekort, OSA, medicatie, psychiatrie

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

68

Narcolepsie

- Type 1 (met kataplexie)→ plots verlies van spierspanning bij emoties→ vaak hypocretine-deficiëntie
- Type 2 (zonder kataplexie)→ wel EDS, geen kataplexie→ minder duidelijk biologisch substraat

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

69

Idiopathische hypersomnolentie

- Aanhoudende slaperigheid ondanks lange slaapduur(vaak > 10-11 uur per nacht)
- Geen kataplexie, geen SOREMPs zoals bij narcolepsie
- Slaap is “diep”, maar niet verfrissend→ moeilijk wakker worden (sleep inertia)

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

70

Slaapklachten in de spreekkamer

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

71

Prevalantie

Stoornis	Prevalentie	Opmerking
Insomnie stoornis	6-10%	veruit meest voorkomende slaapstoornis
Obstructief slaapapneu	5-15%	sterk leeftijds- en BMI-afhankelijk
Circadiane ritmestoornissen	2-5%	vooral delayed sleep phase bij jongeren
Restless legs syndrome	2-4%	ferritine vaak relevant
Parasomnieën volwassenen	<5%	bij kinderen veel vaker
Narcolepsie	~0.03-0.05%	zeldzaam maar belangrijk

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

72

SEIN

Kliniek

1. Kan de patiënt niet slapen?
→ *Insomnie* (inslapen, doorslapen, piekeren)

2. Is de patiënt overdag slaperig?
→ *Slaapapneu / hypersomnolentie* (snurken, apneus, slaapaanvallen)

3. Is de timing het probleem?
→ *Circadiane stoornis* (laat slapen, social jetlag)

4. Gebeurt er iets 's nachts?
→ *Parasomnie / bewegingsstoornis* (lopen, praten, schoppen)

Insomnie
→ POH-GGZ / CGT-i / slaaphygiëne

OSA / slaperigheid overdag
→ verdenking OSA → perifeer ziekenhuis
→ verdenking narcolepsie → slaapcentrum

Circadiane stoornis
→ uitleg + chronotherapie (licht, ritme, melatonine)
→ Vitamine D
→ slaapcentrum

Parasomnie / RLS
→ vaak geruststelling / adviezen
→ check medicatie en ferritine (bij RLS)

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

73

SEIN

Expertisecentrum voor epilepsie en slaapgeneeskunde

74